

УДК 159.922

Левченко Вікторія Володимирівна – кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії і освіти дорослих Центрального інституту післядипломної педагогічної освіти (м. Київ, Україна)

E-mail: v_levchenko69@ ukr.net

ПРОБЛЕМА СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ В ОСВІТНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ

***Анотація.** У статті представлено теоретичний та практичний аспекти освітньої соціалізації педагогічних працівників в умовах неперервної освіти. Важливими аспектами діяльності суб'єктів освітнього процесу, які підвищують ефективність соціалізації є: вміння добирати і реалізовувати різноманітні методи і форми виховання; застосовувати індивідуальний підхід, що сприяє саморозвитку особистості; виконання діагностичної, проєктувальної, організаційної, інформаційно-консультаційної, аналітичної, рефлексивної функції під час проведення освітньої діяльності.*

***Ключові слова:** соціалізація, освітня соціалізація, неперервна освіта, освітня діяльність, суб'єкти освітньої діяльності, адаптація, виховання, рефлексивна функція, зрілість особистості.*

Постановка проблеми. Динамічні процеси розвитку суспільства вимагають від освітян постійного особистісного та професійного розвитку для вирішення інноваційних завдань, які пов'язані з підготовкою кваліфікованих компетентних спеціалістів різних галузей. У зв'язку з цим надзвичайної актуальності набувають дослідження освітньої соціалізації особистості в умовах неперервної освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми соціалізації досліджуються вченими різних напрямків науки: філософами і соціологами (Е. Дюркгейм, Н. Смелзер), психологами (Г.М. Андрєєва, В.М. Мясичев, В.І. Слободчиков, А.В. Петровський). Сучасні дослідження вітчизняних вчених

пов'язані з викликами до теорії соціалізації особистості (О.П. Соснюк, Ю.М. Швалб), процесами адаптації та реадaptaції особистості в умовах трансформаційних змін (Н.Є. Завацька, С.О. Гаркавець), процесами освітньої соціалізації як чинника формування життєвої перспективи, самовизначення особистості в умовах суспільної кризи (В.М. Білодід, М.В. Максимов).

Філософсько-методологічним підґрунтям проблеми соціалізації в освітній діяльності є праці Б.Г. Ананьєва, О.Г. Асмолова, О.О. Бодальова, Б.С. Братуся, Л.С. Виготського, І.С. Кона, О.М. Леонтєва. У забезпеченні освітньої соціалізації в контексті трансформації вищої школи важливими є дослідження, які висвітлені в працях Н.Б. Крилової, В.І. Слободчикова та ін.

Для вирішення проблеми соціалізації в освітній діяльності в умовах неперервної освіти важливими є не тільки теоретичні, а й методичні питання реалізації освітньої соціалізації особистості, а саме засвоєння та відтворення компетенцій професійної діяльності, норм, цінностей, смислів, прийнятих в суспільстві та професійному середовищі.

Мета статті полягає у вивченні особливостей освітньої діяльності, які впливають на ефективність соціалізації суб'єктів освітнього процесу та реалізація їх в освітньому процесі.

Результати дослідження. Для вивчення впливу освітньої діяльності на ефективність соціалізації розроблено спецкурс «Сучасні проблеми адаптації та соціалізації особистості в освітньому процесі», який дозволяє розглянути проблеми адаптації і соціалізації особистості в філософському, психологічному, педагогічному аспектах; зорієнтований на уявлення про особистість як суб'єкт власної життєдіяльності, суспільну істоту, яка наділена свідомістю і представлена психологічними характеристиками, стійкими, соціально зумовленими й виявляються у суспільних зв'язках, відносинах з навколишнім світом, іншими людьми та визначають поведінку людини [2].

В процесі розкриття теми визначаються основні характеристики процесу соціалізації – стадії, механізми, інститути, засоби, що дозволяє окреслити поняття «соціальна установка», «соціальна роль», «статус» особистості, їхні

основні психологічні характеристики і значення для соціального розвитку особистості в суспільстві.

Теоретичні й практичні аспекти спецкурсу спрямовано на розвиток особистості в суспільстві в умовах змін. Тому тема має міждисциплінарний характер, інтегрує відповідно до свого предмету знання з інших освітніх і наукових галузей: психологічних, педагогічних, філософських тощо.

Для усвідомлення та засвоєння матеріалу спецкурсу розроблено завдання для самостійної та індивідуальної роботи слухача.

Очікувані результати опрацювання матеріалів спецкурсу охоплюють:

1. Знання і розуміння:

- сучасних тенденцій розвитку суспільства;
- проблеми адаптації і соціалізації особистості в філософському, психологічному, педагогічному аспектах;
- механізмів процесів соціалізації та адаптації в сучасних умовах;
- особливості і сутність процесу соціалізації суб'єктів освітнього процесу;
- уявлення про програми психологічної допомоги щодо розвитку соціально-психологічних характеристик особистості та групи.

2. Розвинені вміння:

- узагальнювати й систематизувати накопичені сучасною психологією й суміжними науками знання про психічний і професійний розвиток людини;
- актуалізувати знання, вміння та навички з педагогіки, забезпечуючи процес соціалізації в різних вікових періодах, на різних етапах професійного становлення;
- виявляти механізми впливу в процесі спілкування;
- аналізувати реальні практичні ситуації щодо прояву в них соціально-психологічних явищ;
- створити умови для ефективного соціально-психологічного впливу на особистість в процесі спілкування;
- інтегрувати знання і вміння з предметно-фахових дисциплін і використовувати сформовані знання та вміння у педагогічній практиці.

Реалізація завдань для досягнення результатів спецкурсу здійснюється шляхом самостійного опрацювання слухачами навчального матеріалу; виконання контрольних-діагностичних матеріалів, спрямованих на вдосконалення вмінь і навичок на практиці застосовувати набуті теоретичні знання; написанні та захисту на підсумковому етапі курсової роботи/проекту.

Інформаційно-теоретичний блок спецкурсу спрямований на вивчення процесу соціалізації як основи формування соціальної зрілої особистості. Він розкриває поняття «адаптації» та «соціалізації», зокрема окреслює особливості соціалізації та адаптації особистості в умовах життєвих змін. На основі теорії розвитку особистості розкриваються особливості проходження й взаємозв'язку стадій життєвого і професійного шляху особистості. Порушується проблема вікової періодизації як стратегії побудови системи виховання і навчання а соціалізація індивіда визначається як присвоєння суспільного досвіду.

Практичний блок спецкурсу спрямований на розгляд проблеми особистості в структурі групових відносин, зокрема висвітлюються питання реалізації індивідуально-психологічних особливостей особистості в умовах сумісної діяльності; статусно-рольові характеристики особистості, формування соціальної установки; визначаються складові професійної зрілості та складається психологічний портрет зрілої особистості. Важливими питаннями спецкурсу є характеристики вікового періоду (соціальна ситуація розвитку; новоутворення; провідна діяльність), на основі яких надаються практичні рекомендації щодо ефективності адаптації та соціалізації суб'єктів освітнього процесу.

Реалізація завдань вимагає від педагога (тьютора), який супроводжує освітній процес виконання певних ролей: експерта, спостерігача, дослідника, менеджера (організатора), фасилітатора, методиста, технолога, тренера, модератора, учасника, мотиватора, консультанта з розвитку і наставника. Це дозволяє виокремити ряд функцій у діяльності педагога (тьютора), серед яких: діагностична, проектувальна, організаційна, інформаційно-консультаційна, аналітична, рефлексивна (табл. 1) [3], а також комплекс функціональних завдань, які розкривають зміст кожної функції.

Таблиця 1.

Функції у діяльності педагога (тьютора)

Функція	Стисла характеристика основних завдань
Діагностична	<ul style="list-style-type: none"> – виявлення даних про учасників освітнього процесу (визначення настанов, потреб, мотивів, очікувань, побоювань); – діагностика ступеня засвоєння навчальної теми, змісту досліджуваного курсу.
Проектувальна	<ul style="list-style-type: none"> – проектування освітнього середовища виходячи з цілісного бачення змісту освіти, встановлення довгострокових і короткострокових цілей навчання; – розробка змісту навчальних матеріалів; – розробка елементів рефлексії і мотивації; – розробка варіантів індивідуальних освітніх маршрутів і траєкторій; – визначення послідовності дій відповідно до поставлених цілей і очікуваних результатів.
Організаційна	<ul style="list-style-type: none"> – організація робочого простору (сприятливої атмосфери) і навчальної діяльності; – сприяння в здійсненні соціальних контактів між учасниками освітнього процесу; – забезпечення зворотного зв'язку у вигляді коментування дій учасників освітнього процесу; – вирішення адміністративних і технічних питань, що виникають в учасників освітнього процесу; – контроль тиражування і розсилання інформаційних повідомлень та інших документів; – підготовка до проведення та проведення дистанційних та очних заходів.
Інформаційно-консультаційна	<ul style="list-style-type: none"> – орієнтація у ресурсах навчального середовища; – консультування і допомога в складних ситуаціях та у процесі самостійної діяльності; – надання допомоги в систематизації отриманих

	<p>теоретичних знань і практичних навичок;</p> <ul style="list-style-type: none"> – інформування учасників освітнього процесу про наявність ресурсів для придбання нового освітнього, комунікативного, професійного досвіду.
Аналітична	<ul style="list-style-type: none"> – аналіз статистичних даних учасників освітнього процесу, зафіксованих за допомогою автоматичних інструментів навчального середовища; – вивчення планів і намірів, інтересів, схильностей, мотивів учасників освітнього процесу до навчання; – аналіз портфоліо досягнень у процесі та за підсумками навчання.
Рефлексивна	<ul style="list-style-type: none"> – організація рефлексії власної діяльності; – організація рефлексії діяльності учасників освітнього процесу на етапах навчання; – створення умов для освоєння учнями рефлексивних навичок і умінь.

Найважливішою функцією є встановлення комунікацій, що зумовлено єдністю трьох середовищ навчання: навчальної, професійної та соціальної.

Для здійснення цієї функції необхідно:

- бути відкритим і доступним для тих, хто навчається,
- встановлювати доброзичливі й партнерські відносини,
- організовувати спільну діяльність в групі на основі співпраці, узгодження цілей групової діяльності і способів їх спільного досягнення,
- формувати в групі сприятливий емоційний настрій, атмосферу підтримки та взаємодопомоги, почуття причетності до групи,
- виявляти і встановлювати взаємозв'язки, які впливають на діяльність (з наставниками, авторами курсу, адміністрацією тощо),
- розвивати і підтримувати відносини з іншими фахівцями.

Наступним розділом спецкурсу є питання для самостійної та індивідуальної роботи слухача, які включають наступні:

- складіть класифікацію механізмів соціалізації. В процесі виконання завдання використовуйте психологічні та соціологічні словники;
- розкрийте зміст процесу соціалізації через вивчення його в таких сферах, як діяльність, спілкування і самосвідомість;
- проаналізуйте найважливіші ознаки соціальних установок. Наведіть приклади соціальних установок в сучасному суспільстві;
- надайте характеристику соціальної зрілої особистості. Провести діагностику особистісної зрілості за методикою О.С. Штепа «Опитувальник особистісної зрілості» ОЗО (Штепа О.С. Трансформація особистості у тренінгах особистісного зростання та способи її вимірювання / О.С. Штепа // Практ. психологія та соц. робота. – 2004. – №3. – С. 53–57.);

Наступним розділом спецкурсу є комплекс практичних завдань для самоконтролю:

Завдання 1. Провести діагностику лідерських здібностей (Режим доступу: <http://weblib.pp.ua/631-diagnostics-liderskih-sposobnostey-jarikov-22499.html>).

Дати порівняльну психологічну характеристику лідеру: у педагогічному колективі, у спорті, у родині.

Завдання 2. Проведіть діагностику:

- соціалізованості особистості учня: розробка М. Рожкова;
- психологічного благополуччя особистості [6];
- схильності людини до конфліктної поведінки: методика Томаса-Кілменна діагностики схильності особистості до конфліктної поведінки, адаптація Н.В.Гришиної (Режим доступу: http://psychologis.com.ua/test_tomasa_-_tipu_povedeniya_v_konflikte.htm). Який тип регулювання конфліктів найбільш притаманний в освітньому середовищі?

Завдання 3. Навести приклади основних засобів трансляції соціальних норм, цінностей і форм поведінки в сім'ї і в закладах освіти (дошкільних, середніх та вищих).

Завдання 4. Напишіть власну «етнічну автобіографію», відобразіть в ній основні етапи становлення особистої етнічної ідентичності. При виконанні завдання можна опиратися на наступні питання:

- Коли ви вперше дізнались що існують різні національності? З чим це було пов'язано? Скільки вам було років?
- Коли ви дізнались про власну національність? Хто повідомив вам про це?
- Як ви відносились до власної етнічності в дитинстві (пишались, соромились, не надавали значення)?
- Хто і що говорив в вашому дитинстві про людей вашої національності і інших національностей?
- Як відносились до проблеми етнічності в вашій сім'ї? Чи обговорювались ці проблеми? Святкувались національні свята, готувались страви національної кухні?
- Що вплинуло і хто вплинув на формування вашої етнічної ідентичності в більш дорослому віці?

Завдання 5. Скласти глосарій ключових слів спецкурсу.

Важливим етапом усвідомлення та засвоєння матеріалу спецкурсу є рефлексійна анкета, яка містить запитання:

- які знання, уміння виявились для Вас найбільш актуальними, важливими?
- в яких сферах життєдіяльності Ви зможете застосовувати набуті знання, вміння?
- які завдання спецкурсу викликали труднощі?

Висновки та перспективи подальших розвідок. Теоретичний аналіз проблеми освітньої соціалізації та реалізація спецкурсів в освітньому процесі дає нам можливість зробити наступні висновки.

Важливими аспектами діяльності суб'єктів освітнього процесу, які підвищують ефективність соціалізації є: 1) вміння добирати і реалізовувати різноманітні методи і форми виховання; 2) застосовувати індивідуальний підхід, що сприяє саморозвитку особистості; 3) виконання діагностичної, проектувальної, організаційної, інформаційно-консультаційної, аналітичної, рефлексивної функції під час проведення освітньої діяльності.

Перспективи дослідження пов'язані з завданнями визначення особистісного потенціалу особистості, який забезпечує ефективність соціалізації особистості.

Література

1. Абульханова-Славская К.А. Стратегия человеческой жизни / К.А. Абульханова-Славская - М. : Наука, 1991. – 342 с.
2. Андреева Г.М. Психология социального познания / Г.М. Андреева – М. : Аспект Пресс, 2000. – 288 с.
3. Кухаренко В. М. Тьютор / В. М. Кухаренко, Н. Г. Сиротенко // Основы професійної підготовки державних службовців / за ред. Є. І. Бородіна та ін. – К. : Міленіум, 2004. – С. 83–105.
4. Левченко В.В. Особистісна ідентичність у процесі адаптації в ситуації життєвих змін / В.В. Левченко // Духовність особистості: методологія, теорія і практика: збірник наукових праць / Гол. Редактор Г.П. Шевченко. – Вип. 1 (70). – Сєверодонецьк: вид-во СНУ імені Володимира Даля, 2016. – С. 78-86.
5. Петровский В.А. Личность в психологии: парадигма субъективности : учеб пособ. / В.А. Петровский. – Ростов-н/Д : Феникс, 1996. – 512 с.
6. Практикум по социальной психологии / Под ред. Ирины Сергеевны Клециной. – СПб. : Питер, 2008. – 256 с. (Серия «Практикум»).
7. Чугаєва Н.Ю. Психологічні чинники ефективності педагогічної взаємодії / Н.Ю. Чугаєва // Науково-методичний збірник Міністерства освіти і науки України «Нові технології навчання». – К., 2009. – С. 144-146.